

HIPERBOLA U HADISIMA

Fadilj MALJOKI

UDK 811.411.21~38:23-23

SAŽETAK: U ovom radu govori se o hiperboli, figuri preuveličavanja, i njenoj zastupljenosti u hadisima. U prvom poglavlju dali smo definiciju hiperbole i naveli primjere njene upotrebe u svakodnevnom govoru i pjesničkoj formi izražavanja. Drugo poglavlje posvetili smo hiperboli u hadisima. Ustanovili smo da samo u tri referentna komentara Al-Buhārijevog Šaḥīḥa – Faṭḥ Al-Bārī” Ibn Ḥağara al-‘Asqalānija (u. 1449), ‘Umda al-qārī Badruddīna al-‘Aynija (u. 1451) i Iršād as-sārī Šihābuddīna al-Qaṣṭalānija (u. 1517) – ima nekoliko stotina spomena hiperbole, te naveli pet reprezentativnih primjera hadisa koji su, shodno mišljenju spomenutih komentatora, iskazani ili postoji mogućnost da su iskazani na hiperboličan način. U trećem poglavlju bavili smo se hadisom prema kojem je Poslanik, s.a.v.s., “razmišljao” o tome da zapali kuće onima koji nisu došli da obave jacija-namaz u džematu. U četvrtom poglavlju osvrnuli smo se na hadise u kojima se spominju najbolja / Allahu najdraža i najgora / Allahu najmrža djela i njihovo usklađivanje. U zadnjem poglavlju ovog rada razmatrali smo hadise u kojima se spominju sintagme “nije naš” i “ne vjeruje”. Sve ove hadise tretirali smo u svjetlu zadate teme, ističući da njihovo doslovno razumijevanje odudara i proturječi duhu i intencijama Šerijata, te dovodi do ustanovljavanja kontradikcije tamo gdje kontradikcija ne postoji.

Ključne riječi: hadis, hiperbola, paljenje kuća, namaz u džematu, najbolje i najgore djelo, “nije naš”, “ne vjeruje”

Onima koji dokaze naše budu poricali i prema njima se budu oholo odnosili – kapije nebeske neće se otvoriti, i prije će debelo uže kroz iglene uši proći nego što će oni u Džennet ući. Eto tako ćemo Mi grješnike kazniti. (Kur’an, Al-A’rāf, 40)

S njim (Isusom) je zajedno putovalo silno mnoštvo. On se okrene i reče im: “Dođe li ko meni, a ne mrzi svog oca i majku, ženu i djecu, braću i sestre, pa i život svoj, ne može biti moj učenik.” (Biblija, Luka, 14:25-26)

Uvod

U svakodnevnom govoru često se mogu čuti iskazi: “Rekao sam ti hiljadu puta”, “Nema mi ništa mrže od neodgovornosti”, “Ako to i to uradiš, nisi mi više prijatelj” i slični iskazi čije se pravo značenje razlikuje od doslovnog značenja. “Rekao sam ti hiljadu puta” znači: “Rekao sam ti

mного puta”; “Nema mi ništa mrže od neodgovornosti” može značiti: “Neodgovornost mi je veoma mrška”, ili: “Neodgovornost mi je jedna od najmržih osobina”, dok “Ako to i to uradiš, nisi mi više prijatelj” može imati značenje: “Razočarat ćeš me ako to i to uradiš”, ili: “Smatram da je veoma loše to što planiraš uraditi”.

Stilska figura upotrijebljena u svim gore spomenutim iskazima naziva se hiperbola. Iz navedenih primjera može se zaključiti da se pretjerivanjem u opisu svojstva iskazuje afektivni odnos govornika prema svojstvu ili visok stepen svojstva ili, pak, i jedno i drugo. U primjeru: “Ako to i to uradiš, nisi mi više prijatelj”, govornik naglašava svoj prezir prema dotičnom postupku, ali i ukazuje na visok stepen svojstva “loše”. S druge strane, u odnosu prema slušaocima hiperbola ima retoričku funkciju, tj. njen cilj je da skrene pažnju, upozori, uvjeri, pokrene emocije slušalaca.

U ovom radu ispitivat ćemo da li i u kojoj mjeri Poslanik, s.a.v.s., koristi hiperbolu u svom govoru. Nismo našli zaseban rad koji tretira ovu temu, što je najvažniji razlog zbog kojeg smo se odlučili napisati rad pod ovim naslovom. Nadamo se da će on doprinijeti rasvjetljavanju i konkretizaciji hermeneutičkog principa prema kojem pravo značenje hadisa može odstupati i često odstupa od njegovog doslovnog značenja. Da bismo dokazali da se Poslanik, s.a.v.s., veoma često izražava na hiperboličan način kao argument poslužiti će nam to što je doslovno razumijevanje određenih hadisa u kontradikciji s Kur’anom, vjerodostojnim hadisima, zdravim razumom i iskustvom.

1. O hiperboli

Hiperbola dolazi od grčke riječi *hyperbolē*, što znači pretjerivanje. Ona predstavlja figuru preuveličavanja,

pretjerivanja u opisu likova, predmeta ili radnje, te pojačavanje izraza do krajnjih granica. Zastupljena je u pjesničkim formama izražavanja, ali i u svakodnevnom govoru, te izražava jak osjećajni odnos.¹ Primjeri za hiperbolu u svakodnevnom govoru jesu: “Rekao sam ti sto puta”, “Umiram od gladi”, “Bjelja je od snijega” i “Manji si od makova zrna”.²

Hiperbola se smatra jednom od figura koja najjače izražava emocionalni ton. Pisac ili govornik preuveličava svojstvo kako bi izrazio svoje osjećanje, ali i kako bi kod svojih čitalaca odnosno slušalaca izazvao istu ili sličnu emociju. Posebno je karakteristično za pjesnički stil izražavanja da se osjećanja izražavaju do neograničenih razmjera. Naprimjer, William Shakespeare u *Hamletu* navodi da je Hamlet, opisujući svoju veliku bol zbog Ofelijine smrti i iskazujući svoju ljubav prema njoj, rekao: “Braće čestrest hiljada sa svom množinom svoje ljubavi dostigli ne bi moju.”³

Hiperbola spada u semantičke figure s obzirom na jezički nivo na kojem do odstupanja od norme dolazi.⁴ Ne zalazeći u klasifikacije hiperbole u odnosu na različite kriterije, kazat ćemo da su arapski stilisti razmatrali modalitete odnosa između hiperboličkog iskaza i stvarnosti, odnosno stilogenog i “semantički devijantnog”, na jednoj, i logičkog, na drugoj strani. S obzirom na ovaj odnos, postoje tri vrste hiperbole: 1. Hiperbola u kojoj se naglašava svojstvo koje, posmatrano

razumski i iskustveno, nije nemoguće (*at-tablig*); 2. Ona u kojoj je naglašeno svojstvo razumski ostvarivo, ali je neostvarivo ako se gleda iskustveno (*al-igrāq*) i 3. Ona u kojoj naglašeno svojstvo nije razumski i iskustveno moguće (*al-guluww*).⁵

2. Hiperbola u hadisima

Smatramo bitnim razmotriti pitanje da li i Muhammed, s.a.v.s., koristi ovu figuru kako bi naglasio neko svojstvo s ciljem ostvarivanja retoričkog efekta, što je veoma bitno za odgajatelja, pogotovo za onoga čija je primarna misija ostvariti utjecaj na cjelokupno ljudsko biće.

Hadiski učenjaci su u komentaru ukazali na brojne hadise koji su iskazani na hiperboličan način (*al-ṭariq/sabil al-mubālaga*). Ograničit ćemo se na tri klasična komentara Al-Buḥārījevog *Ṣaḥīḥa: Fath Al-Bārī* Ibn Ḥaḡara al-‘Asqalānija, *‘Umda al-qārī* Badruddina al-‘Aynija i *Iršād as-sārī* Šihābuddina al-Qastālānija. U spomenutim komentarima postoji nekoliko stotina spomena hiperbole, a mi ćemo navesti samo nekoliko reprezentativnih primjera kojima dokazujemo da su hadiski učenjaci prepoznali da Poslanik, s.a.v.s., “preuveličava” kako bi ukazao na visoki intenzitet određenog svojstva, uglavnom s ciljem da ashabima skrene pažnju i potakne ih da nešto čine/ne čine.

Od Abū Hurayre prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Sedam

kategorija ljudi Allah će uvesti u svoj hlad kada drugog hlada osim Njegovog ne bude: ... čovjeka koji potajno dijeli milostinju tako da mu ljevica ne zna šta je udijelila desnica ...”⁶ Komentarišući ovaj dio hadisa, Ibn Ḥaḡar kaže: “Namjera Poslanika, s.a.v.s., bila je da na hiperboličan način ukaže na intenzitet potajnog udjeljivanja. Naime, čovjek treba prikrivati ono što udjeljuje u tolikoj mjeri da ljevica, bez obzira što je toliko blizu desnici i što je od nje nerazdvojna, pod pretpostavkom da može znati, ne zna da je desnica udijelila (*Inna al-maḡṣūd minhu al-mubālaga fi ihfā’ as-ṣadaqa, bi-ḡaytu inna šimālāhu ma’a qurbihā min yamīnihī wa talāzumihimā, law taṣawwara annahā ta’lamu, lamā ‘alimat mā fa’alat al-yamīn*).”⁷ Slično tumačenje daju i Al-‘Ayni⁸ i Al-Qastālāni.⁹

Od Abū Hurayre prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “... Tako mi Onoga u Čijoj ruci je moj život, volio bih poginuti na Allahovom putu pa da opet budem proživljen i ubijen, zatim proživljen pa ubijen, zatim proživljen i opet ubijen.”¹⁰ Ibn Ḥaḡar tvrdi da je “Poslanik, s.a.v.s., na hiperboličan način želio da ukaže na vrijednost džihada i potakne ashabe na borbu”. Ovakvo mišljenje, tvrdi Ibn Ḥaḡar, zastupao je i Ibn at-Tīn (u. 1214). Naime, tvrdnja da je Poslanik, s.a.v.s., ove riječi izrekao na hiperboličan način temelji se na tome da je on znao da se ono što priželjkuje neće

¹ Milivoj Solar (2007). *Književni leksikon*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 153.

² Marina Katnić-Bakaršić (2001). *Stilistika*. Sarajevo: Ljiljan, str. 327.

³ Dragiša Živković (1960). *Teorija književnosti* (Udžbenik za gimnazije i srednje škole). Sarajevo: Svjetlost, str. 121.

⁴ M. Katnić-Bakaršić. *Stilistika*. Str. 308.

⁵ Munir Mujić (2011). *Tropi i figure u arapskoj stilistici*. Sarajevo: Orijeentalni institut, str. 176-177.; Teufik Muftić (1995). *Klasična arapska stilistika*. Sarajevo: El-Kalem, str. 138-139.; Kamal Ḥusayn Rašid Šalih (2005). *Siyag al-mubālaga wa ṭarāiqubā fi Al-Qur’ān al-karīm: dirāsa ihšāiyya šarfiyya dilāliyya*. Magistarski rad. Nablus: Kulliyya ad-dirāsāt al-‘ulyā bi-Ġāmi’a an-naḡāh

al-waṭaniyya, str. 38.

⁶ *Ṣaḥīḥ Al-Buḥārī: Kitāb al-adān, Bāb man ḡalasa fi al-maḡīd yantaziru aš-ṣalā wa faḡl al-maṣāḡīd*, br. 660. Ovaj hadis Al-Buḥārī bilježi i pod rednim brojevima 1423, 6479 i 6806; *Ṣaḥīḥ Muslim: Kitāb az-zakā, Bāb faḡl ihfā’ aš-ṣadaqa*, br. 1031.; *Sunan An-Nasāi: Kitāb ādāb al-quḡā, Bāb al-imām al-‘ādīl*, br. 5395.

⁷ Ibn Ḥaḡar al-‘Asqalāni (1407/1986). *Fath Al-Bārī bi-šarḡ “Ṣaḥīḥ Al-Buḥārī”*. Stručna obrada: Muḡammad Fuād ‘Abdulbāqī i dr. Trinaest tomova. Kairo: Dār ar-rayān, tom II, str. 172.

⁸ Badruddīn al-‘Aynī (bez godine izdanja). *‘Umda al-qārī bi-šarḡ “Ṣaḥīḥ Al-Buḥārī”*. Dvadeset pet tomova. Bejrut: Dār al-fikr, tom V, str. 179.

⁹ Šihābuddīn al-Qastālāni (1323 po H). *Iršād as-sārī li-šarḡ “Ṣaḥīḥ Al-Buḥārī” (wa bi-hāmišihī “Ṣaḥīḥ Muslim” bi-šarḡ An-Nawawī)*. Deset tomova. Būlāq: Al-Maṭba’a al-kubrā al-amīriyya, tom III, str. 22.

¹⁰ *Ṣaḥīḥ Al-Buḥārī: Kitāb al-ḡihād wa as-siyar, Bāb tamannī aš-šahāda*, br. 2797. Ovaj hadis Al-Buḥārī bilježi i pod rednim brojevima 36, 2972, 7226 i 7227; *Ṣaḥīḥ Muslim: Kitāb al-imāna, Bāb faḡl al-ḡihād wa al-ḡurūḡ fi sabilillāh*, br. 1876.; *Sunan An-Nasāi: Kitāb al-ḡihād, Bāb ar-ruḡṣa fi at-taḡalluf ‘an as-sariyya*, br. 3098. Ovaj hadis an-Nasāi bilježi i pod rednim brojevima 3151 i 3152; *Sunan Ibn Māḡa: Abwāb al-ḡihād, Bāb faḡl al-ḡihād fi sabilillāh*, br. 2753.

ostvariti.¹¹ I Al-'Aynī spominje da je validno tumačenje da je ove riječi Poslanik, s.a.v.s., iskazao na hiperboličan način.¹²

Od Abū Hurayre prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "O muslimanke, neka komšinica nikako ne potcjenjuje komšinicu (zbog skromnog dara), pa makar to bio i ovčiji papak."¹³ Ibn Ḥaḡar kaže da ovaj hadis može imati dvojako značenje; prvo je da komšinica komšinicu može kao znak pažnje pokloniti i ono što nema veliku vrijednost, a drugo je da muslimanka ne treba smatrati beznačajnim ono što joj komšinica pokloni, bez obzira što taj poklon malo vrijedi. U svakom slučaju, hadis je, prema njegovom mišljenju, hiperboliziran, "jer nije uobičajeno da se poklanja papak" (*li-annahū lam taḡri al-'ada bi-ihdā'ihī*).¹⁴ I druga dva komentatora tvrde da ovaj hadis ne treba shvatiti doslovno, već kao hiperbolu kojom se potiče na davanje skromnog poklona i zabranjuje potcjenjivanje bilo kakvog poklona, pa makar njegova vrijednost bila neznatna.¹⁵

Od Abū Hurayre prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Tako mi Allaha, ja tražim od Allaha oprost i kajem se u jednom danu više od sedamdeset puta."¹⁶ U drugoj verziji stoji: "Ja od Allaha tražim oprost u jednom danu sedamdeset puta."¹⁷ Prema trećoj verziji, Poslanik, s.a.v.s., je rekao: "Ja tražim od Allaha oprost i kajem mu se u jednom danu sto

puta."¹⁸ U komentaru ovog hadisa Ibn Ḥaḡar kaže: "Postoji mogućnost da se Poslanik, s.a.v.s., izrazio na hiperboličan način, ali postoji mogućnost i da je mislio doslovno na spomenuti broj" (*fa-yahtamilu an yurīda al-mubālagā wa yahtamilu an yurīda al-'adad bi-'aynihī*).¹⁹ I druga dva komentatora zastupaju identičan stav, a Al-Qaṣṭalānī ističe da Arapi koriste brojeve sedam, sedamdeset i sedam stotina da označe mnoštvo.²⁰

Od Anasa b. Mālīka prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Neki od predznaka Sudnjeg dana su: ... povećanje broja žena i smanjenje broja muškaraca, tako da će jedan muškarac voditi brigu o četrdeset žena."²¹ Sva tri komentatora Al-Buḡarijevog *Ṣaḡīḥa* ističu da postoji vjerovatnoća da se u hadisu ne misli doslovno na spomenuti broj, već se na hiperboličan način ukazuje na mnoštvo.²²

3. Da li je Allahov Poslanik, s.a.v.s., zaista htio zapaliti kuće onima koji ne klanjaju jacija-namaz u džematu?

Od Abū Hurayre prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Tako mi Onoga u Čijoj je ruci moj život, dođe mi/pomislím da naredím da se sakupe drva, a onda prouči ezan za namaz, pa da potom naredím nekome da ljudima bude imam, a da ja odem da zapalím kuće onima koji nisu došli da obave namaz. Tako mi Onoga u Čijoj je ruci

moj život, kada bi neki od njih znali da će naći oglodanu masnu kost ili dobru žlipicu između papaka ovce, klanjali bi jacija-namaz."²³

Pretpostavit ćemo da su ove Poslanikove, s.a.v.s., riječi upućene onima koji namaz ne obavljaju u džematu, a ne onima koji ga uopće ne obavljaju, jer je u hadisu ukor upućen onima koji ne dolaze u džamiju. Usto, islamski učenjaci ovo pitanje razmatraju u poglavljima o obavljanju namaza u džematu. Čak i da se odnosi na one koji uopće ne obavljaju namaz, to nije relevantno za aspekt tumačenja hadisa kojim se u ovom radu bavimo.

Sljedeće indicije ukazuju da je Poslanik, s.a.v.s., ove riječi iskazao na hiperboličan način:

3.1. Kur'an

U Kur'anu nema spomena obojsvjetske kazne ne samo za onoga ko ne klanja namaz u džematu, već i za one koji namaz uopće ne obavljaju. Štaviše, postoje desetine ajeta koji afirmiraju slobodu vjerovanja, a samim tim, i slobodu iz vjerovanja proizlazeće prakse. Pored toga, cjelokupni kur'anski opis Poslanika, s.a.v.s., u oštroj je koliziji s čovjekom koji pali ljudima kuće zato što ne prisustvuju zajedničkom namazu. U Kur'anu stoji: "Samo Allahovom milošću ti si blag prema njima; a da si osoran i grub, razbježali bi se iz tvoje blizine."²⁴

¹¹ Ibn Ḥaḡar. *Faḡḡ Al-Bārī*. Tom VI, str. 21.

¹² Al-'Aynī. *'Umda al-qārī*. Tom XIV, str. 96.

¹³ *Ṣaḡīḥ Al-Buḡārī: Kitāb al-ḡiba wa faḡḡihā wa at-taḡrīd 'alayhā, Bāb faḡḡ al-ḡiba*, br. 2566. Ovaj hadis Al-Buḡārī bilježi i pod rednim brojem 6017; *Ṣaḡīḥ Muslim: Kitāb az-zakā, Bāb al-ḡaḡḡ 'alā aṣ-ṣadaqa wa law bi-l-galil...*, br. 1030.

¹⁴ Ibn Ḥaḡar. *Faḡḡ Al-Bārī*. Tom V, str. 198.

¹⁵ Al-'Aynī. *'Umda al-qārī*. Tom XIII, str. 179.; Al-Qaṣṭalānī. *Iršād as-sārī*. Tom IV, str. 334.

¹⁶ *Ṣaḡīḥ Al-Buḡārī: Kitāb ad-da'awāt, Bāb istiḡfār An-Nabī, ṣ. 'a.w.s., fī al-yawm wa al-layla*, br. 6307.

¹⁷ *Ġāmi' At-Tirmidī: Abwāb tafsīr*

Al-Qur'an, Bāb wa min sūra Muhammad, ṣ. 'a.w.s., br. 3259.

¹⁸ *Sunan Ibn Māḡa: Abwāb al-adab, Bāb al-istiḡfār*, br. 3815.

¹⁹ Ibn Ḥaḡar. *Faḡḡ Al-Bārī*. Tom XI, str. 101.

²⁰ Al-'Aynī. *'Umda al-qārī*. Tom XXII, str. 434.; Al-Qaṣṭalānī. *Iršād as-sārī*. Tom IX, str. 176.

²¹ *Ṣaḡīḥ Al-Buḡārī: Kitāb al-'ilm, Bāb raf al-'ilm wa zuḡūr al-ḡabl*, br. 81. Ovaj hadis Al-Buḡārī bilježi i pod rednim brojevima 5231, 5577 i 6808; *Ṣaḡīḥ Muslim: Kitāb al-'ilm, Bāb raf al-'ilm wa qabḡihī wa zuḡūr al-ḡabl wa al-fitan fī aḡir az-zamān*, br. 2671.; *Ġāmi' At-Tirmidī: Abwāb al-fitan, Bāb mā ḡāa fī asrāt as-sā'a*, br. 2205.; *Sunan Ibn Māḡa: Abwāb al-fitan, Bāb asrāt as-sā'a*, br. 4045.

²² Ibn Ḥaḡar. *Faḡḡ Al-Bārī*. Tom I, str. 179.; Al-'Aynī. *'Umda al-qārī*. Tom II, str. 84.; Al-Qaṣṭalānī. *Iršād as-sārī*. Tom I, str. 181.

²³ *Ṣaḡīḥ Al-Buḡārī: Kitāb al-adān, Bāb wuḡūb ṣalā al-ḡamā'a*, br. 644. Ovaj hadis Al-Buḡārī bilježi i pod rednim brojem 7224; *Ṣaḡīḥ Muslim: Kitāb al-masāḡid wa marwāḡi' aṣ-ṣalā, Bāb faḡḡ ṣalā al-ḡamā'a wa bayān at-taḡḡid fī at-taḡḡalluf 'anḡā*, br. 651.; *Sunan Abi Dāwūd: Kitāb aṣ-ṣalā, Bāb at-taḡḡid fī tark al-ḡamā'a*, br. 548-549.; *Ġāmi' At-Tirmidī: Abwāb aṣ-ṣalā, Bāb mā ḡāa fī-man yasma'u an-nidā' fa-lā yuḡību*, br. 2017.; *Sunan An-Nasāi: Kitāb al-imāma, Bāb at-taḡḡid fī at-taḡḡalluf 'an al-ḡamā'a*, br. 847.

²⁴ Kur'an, Āl 'Imrān, 159.

3.2. Drugi hadisi

Ne postoji nijedan hadis na temelju kojeg se može zaključiti da je Poslanik, s.a.v.s., nekoga i najblažom tjelesnom kaznom kaznio zbog neobavljanja namaza. Iz brojnih hadisa saznajemo da se Poslanik, s.a.v.s., suzdržavao od kazne čak i u slučajevima kada su mu se mnogobošci, licemjeri i njima slični otvoreno suprotstavljali i nanosili tjelesne povrede. Navest ćemo samo četiri hadisa.

Prilikom oslobođenja Mekke Poslanik, s.a.v.s., oprostio je svojim najljucim neprijateljima koji su se u toku njegove cjelokupne misije protiv njega borili i prognali ga iz rodnog kraja. Rekao je: "Ko uđe u kuću Abū Sufyāna, siguran je, ko baci oružje, siguran je, ko zatvori vrata svoje kuće, siguran je."²⁵

Nakon Bitke na Hunejnu Poslanik, s.a.v.s., na svojoj odjeći držao je srebro i dijelio ga ljudima. Jedan čovjek mu je prišao i rekao: "Muhammede, budi pravedan." 'Umar b. al-Hattāb je zatražio dozvolu da ubije ovog čovjeka kojeg je nazvao licemjerom, na šta mu je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Sačuvaj, Bože, pa da ljudi počnu govoriti kako ubijam svoje ashabe. Ovaj i njegovo društvo uče Kur'an, ali on ne prelazi njihove grkljane. Izlaze iz vjere kao što strijela prolazi kroz lovinu."²⁶ Iz ovog hadisa se jasno vidi da se Poslanik, s.a.v.s., utječe Allahu od toga da ubija svoje "drugove", iako u istom hadisu tvrdi "da vjera ne prelazi njihove grkljane".

Nakon što se Poslanik, s.a.v.s., vraćao iz Taifa, Melek brda tražio je dozvolu od njega da kazni stanovnike

Mekke tako što će nad njima poklopiti dva brijega. Poslanikov, s.a.v.s., odgovor bio je: "Ne. Nadam da će Allah iz njihovih kičmi izvesti one koji će samo Njega obožavati i neće Mu druga pripisivati."²⁷ Gotovo je nezamislivo da isti čovjek odbija da kazni one koji su ga oko deset godina mučili, izolovali, ubijali njegove sljedbenike i činili sve da ga odvrte od njegove misije, a da u isto vrijeme zapali kuće ljudima samo zbog toga što ne obavljaju jacija-namaz u džematu.

Kada je Usāma b. Zayd u jednom od pohoda ubio čovjeka koji je izgovorio "Nema Boga osim Allaha" i svoj postupak pravdao time što je ovaj čovjek to rekao zbog straha od pogibije, Poslanik, s.a.v.s., mu je toliko puta ponavljao: "Usāma, zar si ga ubio nakon što je rekao: 'Nema Boga osim Allaha?!'", da je Usāma poželio da do toga dana nije islam ni prihvatio.²⁸ Ovaj hadis ukazuje na to da nije dozvoljeno ubiti čovjeka ni u borbi nakon što deklarativno primi islam, premda se s velikom sigurnošću može tvrditi da je posvjedočio islam zbog straha od smrti. Ako je to tako, kako je moguće doslovno razumjeti razmatrani hadis koji bi implicirao da je Poslanik, s.a.v.s., htio kazniti ljude koji se nisu borili protiv njega i izostavili nešto što većina islamskih učenjaka ne smatra strogom obavezom, o čemu će biti riječi u nastavku rada?!

Konačno, ovaj i drugi hadisi aludiraju na to da je Poslanik, s.a.v.s., u njima osudio postupak licemjera. Naime, u ovom hadisu je istaknut

jacija-namaz, namaz koji, shodno drugom hadisu, uz sabah-namaz, najteže pada licemjerima.²⁹ Na osnovu zadnjeg dijela hadisa može se s velikom vjerovatnoćom zaključiti da Poslanik, s.a.v.s., govori o licemjerima kao koristoljubivim ljudima, koji bi došli na namaz ako bi od toga imali neznatnu materijalnu korist.

3.3. Interpretativna tradicija

Prema našim saznanjima, nije bilo nijednog učenjaka, bilo iz prvih ili kasnijih generacija, koji je smatrao da čak i najblažom kaznom treba biti kažnjen onaj ko ne obavi namaz u džematu zbog neopravdanog razloga. Većina njih je stava da je obavljanje namaza u džematu (pritrđeni) sunnet, kategorija pravne norme koja, premda je strogo preporučljiva, podrazumijeva valjanost djela bez obzira na njeno odsustvo.³⁰ Zar bi takvo mišljenje zastupali da su smatrali da je Poslanik, s.a.v.s., zaista htio zapaliti kuće ljudima zbog toga što ne obavljaju namaz u džematu?!

Neki učenjaci ističu da je ovaj hadis iskazan na hiperboličan način, tj. da Poslanik, s.a.v.s., nije htio da kaže kako bi zaista zapalio kuće ljudima, već je želio da osudi njihov postupak i da ih od njega odvrati. Jedan od njih je Abū al-Walīd al-Baġī (u. 1082), znameniti malikijski pravnik, koji u komentaru ovog hadisa tvrdi da se ovaj hadis odnosi na licemjere, jer su ashabi, kao što je 'Abdullah b. Mas'ūd, tvrdili da na zajedničko obavljanje namaza nisu dolazili samo licemjeri,³¹ te da je "Poslanik, s.a.v.s., htio postići odgojni utjecaj

²⁵ *Šaḥīḥ Muslim: Kitāb al-ġihād wa as-siyar, Bāb fath Makka*, br. 1780.; *Sunan Abī Dāwūd: Kitāb al-ḥarāġ wa al-fay' wa al-imāra, Bāb mā ġāa fī ḥabar Makka*, br. 3024.

²⁶ *Šaḥīḥ Muslim: Kitāb az-zakā, Bāb dīkr al-ḥawārīġ wa šifātihim*, br. 1063.

²⁷ *Šaḥīḥ Al-Buḥārī: Kitāb bad' al-ḥalq, Bāb idā qāla aḥadukum "āmin" wa qālat al-malāika fī as-samā' "āmin"...*, br. 3231.; *Šaḥīḥ Muslim: Kitāb al-ġihād wa as-siyar, Bāb mā laqīya An-Nabī, š. 'a. w. s., min adā al-mušrikīn wa al-munāfiqīn*, br. 1795.

²⁸ *Šaḥīḥ Al-Buḥārī: Kitāb bad' al-magāzī, Bāb ba'ṭ An-Nabī, š. 'a. w. s., Usāma b-Zayd ilā al-ḥuruqāt min Ġubayna*, br. 4269. Ovaj hadis Al-Buḥārī bilježi i pod rednim brojem 6872; *Šaḥīḥ Muslim: Kitāb al-imān, Bāb tahrim qatl al-kāfir ba'ḍa an qāla "Lā ilāha illallāh"*, br. 96.; *Sunan Abī Dāwūd: Kitāb al-ġihād, Bāb 'alā mā yuqātalu al-mušrikūn*, br. 2643.

²⁹ *Šaḥīḥ Muslim: Kitāb al-masāġid wa marwādi' aš-šalā, Bāb faḍl šalā al-ġamā'a wa bayān at-tašdīd fī at-taḥalluf 'anhā*, br. 651.

³⁰ Yaḥyā b. Šaraf an-Nawawī (bez godine

izdanja). *Al-Maġmū': sarḥ "Al-Mubaddab"*. Stručna obrada: Muḥammad Naġīb al-Muṭī'ī. Dvadeset tri toma. Džeda: Maktaba al-iršād, tom IV, str. 87.

³¹ *Šaḥīḥ Muslim: Kitāb al-masāġid wa marwādi' aš-šalā, Bāb šalā al-ġamā'a min sunan al-hudā*, br. 654.; *Sunan Abī Dāwūd: Kitāb aš-šalā, Bāb at-tašdīd fī tark al-ġamā'a*, br. 550.; *Sunan An-Nesāi: Kitāb al-imāma, Bāb al-muḥāfaẓa 'alā aš-šalarawāt ḥaytu yunādā bibinna*, br. 848.; *Sunan Ibn Māġa: Abwāb al-masāġid wa al-ġamā'āt, Bāw al-mašy ilā aš-šalā*, br. 777.

spominjući uništavanje imovine, što je, ustvari, samo prezir (prema izostavljanju namaza u džematu od licemjera) iskazan na hiperboličan način” (*annahū hamma an yuaddiba bi-itlāf al-amwāl ‘alā sabīl al-iblāg fī an-nikāya*).³² Kao jedno od tumačenja ovog hadisa, koje pripisuje spomenutom Al-Bağīju i drugim učenjacima koje ne imenuje, Ibn Hağar navodi: “Hadisom je upućen ukor (onima koji ne klanjaju namaz u džematu). On nema doslovno značenje/ne podrazumijeva ostvarenje prijatnje, već je iskazan na hiperboličan način” (*Inna al-ḥabar warada marwid az-zağr, wa ḥaḡiqatuhū gayru murāda, wa innamā al-murād al-mubalāga*).³³

4. Koje je djelo najbolje, a koje najgore?

U brojnim hadisima govori se o najboljim, Allahu najdražim i najgorim, Allahu najmržim djelima. Međutim, u njima se ne navode ista djela kao najbolja/najgora, tj. spominje se više djela koja imaju epitet najboljeg/najgoreg djela. Navest ćemo samo neke od tih hadisa.

Kada je jedne prilike Poslanik, s.a.v.s., upitan o najboljim djelima, naveo je tri djela ovim redoslijedom:

vjerovanje u Allaha, borba na Allahovom putu i primljeni hadž.³⁴ U drugom hadisu stoji da je Poslanik, s.a.v.s., drugom prilikom naveo ova djela kao najbolja slijedećim redoslijedom: klanjanje namaza u njegovom vremenu, dobročinstvo prema roditeljima i borba na Allahovom putu.³⁵ Shodno trećem hadisu, najbolje u islamu je hraniti gladne i nazivati selam i poznatom i nepoznatom.³⁶ U četvrtom hadisu kaže se da je “najbolji musliman onaj od čijeg jezika i ruku su sigurni drugi muslimani”.³⁷

U hadisu stoji da su “Allahu najmrži grješnik u Haremu (Ka’be), čovjek koji je prihvatio islam, a ostao je vjeran neznabožackoj/džahilijetskoj praksi i čovjek koji traži da se bespravno prolje nečija krv”.³⁸ Prema drugom hadisu, “Allahu najmrži ljudi su okorjele svađalice”.³⁹ U trećem hadisu tvrdi se da “će kod Allaha na Sudnjem danu najgori čovjek biti onaj kojeg su ljudi izbjegavali bojeći se njegovog zla”.⁴⁰

Postavlja se pitanje kako uskladiti ove hadise, jer ako elativ/superlativ u hadisima označava najviši stepen nekog svojstva, onda samo jedno djelo može biti najbolje/najgore. Hadiski učenjaci nude više odgovora na ovo pitanje, a tri su najzastupljenija:

a) Najbolja djela razlikuju se u odnosu na različite ljude i/ili okolnosti. Tako, naprimjer, za onoga kome je Allah podario veliki imetak najbolje djelo je hraniti gladne, za iskusnog i snažnog ratnika najbolje djelo je borba na Allahovom putu, dok je za nekoga ko ima iznemogle roditelje koji se ne mogu sami o sebi brinuti najbolje djelo činiti dobročinstvo roditeljima. Isti je slučaj i s različitim okolnostima. Ukoliko vlada velika glad i nestašica, najbolje djelo je hraniti gladne. U vrijeme kada postoji potreba za borbom na Allahovom putu, najbolje djelo je pristupiti borbenim redovima. Ako je nastupilo vrijeme obavljanja hadža, najbolje djelo je obaviti hadž itd.;

b) Poslanik, s.a.v.s., izrazio se u eliptičnom obliku, odnosno izostavio je riječ “od/među” (*min*) prije spominjanja najboljih najgorih djela, koja se implicira, pa, shodno tome, spomenuti hadisi govore o djelima koja spadaju među najbolja/najgora. Drugim riječima, kada Poslanik, s.a.v.s.,

³² Abū al-Walid al-Bağī (1332. po H). *Al-Muntaqā: sarḥ Al-Murawwāṭa’*. Osam tomova. Kairo: Dār al-kutub al-islāmī, tom I, str. 229–230.

³³ Ibn Hağar. *Fath al-Bārī*. Tom II, str. 126.

³⁴ *Ṣaḡīḥ Al-Buḡārī: Kitāb al-īmān, Bāb man qāla: “Inna al-īmān hurwa al-‘amal”*, br. 26. Ovaj hadis Al-Buḡārī bilježi i pod rednim brojem 1519; *Ṣaḡīḥ Muslim: Kitāb al-īmān, Bāb bayān kaww al-īmān billāb, ta’ālā, afdal al-a’ mā, br. 83.; Ġāmi’ At-Tirmidī: Abwāb faḡāil al-ğihād, Bāb mā ḡāa ayyu al-a’ mā afdal*, br. 1658.; *Sunan An-Nasāī: Kitāb manāsik al-ḡağğ, Bāb faḡl al-ḡağğ*, br. 2623. Ovaj hadis An-Nasāī bilježi i pod rednim brojevima 3130, 3155 i 5000.

³⁵ *Ṣaḡīḥ Al-Buḡārī: Kitāb marwāqit aš-šalā, Bāb faḡl aš-šalā li-waqtihā*, br. 527. Ovaj hadis Al-Buḡārī bilježi i pod rednim brojevima 2782, 5970 i 7534; *Ṣaḡīḥ Muslim: Kitāb al-īmān, Bāb bayān kaww al-īmān billāb, ta’ālā, afdal al-a’ mā, br. 85.; Ġāmi’ At-Tirmidī: Abwāb aš-šalā, Bāb mā ḡāa fī al-waqt al-aḡwal min*

al-faḡl, br. 173. Ovaj hadis At-Tirmidī bilježi i pod rednim brojem 1898; *Sunan An-Nasāī: Kitāb al-marwāqit, Bāb faḡl aš-šalā li-marwāqitihā*, br. 609–610.

³⁶ *Ṣaḡīḥ Al-Buḡārī: Kitāb al-īmān, Bāb iṭ’ām aṭ-ṭa’ām min al-islām*, br. 12.; Ovaj hadis Al-Buḡārī bilježi i pod rednim brojevima 28 i 6236; *Ṣaḡīḥ Muslim: Kitāb al-īmān, Bāb bayān tafāḡul al-islām wa ayyu umūriḡi afdal*, br. 39.; *Sunan Abi Dāwūd: Kitāb al-adab, Bāb fī iḡṣā’ as-salām*, br. 5194.; *Ġāmi’ At-Tirmidī: Kitāb al-aṭ’ima, Bāb mā ḡāa fī faḡl iṭ’ām aṭ-ṭa’ām*, br. 1855.; *Sunan An-Nasāī: Kitāb al-īmān wa šarāi’ihī, Ayyu al-islām ḡayr*, br. 5015.; *Sunan Ibn Māğā: Kitāb al-aṭ’ima, Bāb iṭ’ām aṭ-ṭa’ām*, br. 3253.

³⁷ *Ṣaḡīḥ Al-Buḡārī: Kitāb al-īmān, Bāb ayyu al-islām afdal*, br. 11.; *Ṣaḡīḥ Muslim: Kitāb al-īmān, Bāb bayān tafāḡul al-islām wa ayyu umūriḡi afdal*, br. 42.; *Ġāmi’ At-Tirmidī: Abwāb šifā al-qiyāma wa ar-raḡaiq wa al-wara’*, Bāb, br. 2504. Ovaj hadis At-Tirmidī bilježi i pod rednim brojem 2628; *Sunan*

An-Nasāī: Kitāb al-īmān wa šarāi’ihī, Ayyu al-islām afdal, br. 5014.

³⁸ *Ṣaḡīḥ Al-Buḡārī: Kitāb ad-diyāt, Bāb man ṭalaba dam imri’ bi-gayri ḡaḡq*, br. 6882.

³⁹ *Ṣaḡīḥ Al-Buḡārī: Kitāb al-mazālim wa al-ḡaṣḡ, Bāb qaww illāb, ta’ālā: “Wa hurwa aladdu al-ḡiṣām”*, br. 6882. Ovaj hadis Al-Buḡārī bilježi i pod rednim brojevima 4523 i 7188; *Ṣaḡīḥ Muslim: Kitāb al-‘ilm, Bāb fī al-aladd al-ḡaṣim*, br. 2668.; *Ġāmi’ At-Tirmidī, Abwāb tafsiṣ Al-Qur’ān, Bāb wa min sūra Al-Baqara*, br. 2976.; *Sunan An-Nasāī: Kitāb āḡāb al-quḡā, Bāb al-aladd al-ḡaṣim*, br. 5438.

⁴⁰ *Ṣaḡīḥ Al-Buḡārī: Kitāb al-adab, Bāb lam yakun An-Nabi, š. ‘a.w.s., fāḡiṣn wa lā mutafahḡiṣn*, br. 6032. Ovaj hadis Al-Buḡārī bilježi i pod rednim brojevima 6054 i 6131; *Ṣaḡīḥ Muslim: Kitāb al-birr wa aš-šila wa al-ādāb, Bāb mudārā man yuttaqā fuḡṣubū*, br. 2591.; *Sunan Abi Dāwūd: Kitāb al-adab, Bāb fī ḡusn al-‘iṣra*, br. 4791–4792.; *Ġāmi’ At-Tirmidī: Abwāb al-birr wa aš-šila, Bāb mā ḡāa fī al-mudārā*, br. 2976.

konstatira da je nešto najbolje/najgore, on pod tim podrazumijeva djelo koje spada među najbolja/najgora djela;

- c) Elativ/superlativ (*ism at-tafḍīl*) upotrijebljen u ovim hadisima nema značenje najvišeg stepena svojstva (*ism at-tafḍīl 'alā bābībī/af'alu li-t-tafḍīl*), već označava apsolutnost ili visok stepen svojstva, bez poređenja s nekim ili s nečim drugim (*ism at-tafḍīl 'alā gayri bābībī/af'alu li-gayri at-tafḍīl*).⁴¹

Prema potonjem tumačenju, svojstvo je iskazano na hiperboličan način. U ovom smislu, "najbolje djelo" znači "djelo u kojem je sušto dobro" ili "veoma vrijedno djelo", a "najmrži čovjek" znači "onaj ko je veoma mrzak". Vrlo je vjerovatno da je Poslanik, s.a.v.s., u svim ili nekim od spomenutih hadisa podrazumijevao ovo značenje, želeći da istakne vrijednost/pogubnost određenog djela i ashabe potakne na činjenje/odvrti od činjenja istog.

Da je spomenute hadise ili neke od njih Poslanik, s.a.v.s., iskazao na hiperboličan način, pored spomenutih hadisa u kojima se različita djela navode kao najbolja i najgora, i interpretativne tradicije, ukazuju i brojni ajeti u kojima se elativna forma koristi da se označi apsolutnost ili visok stepen svojstva. Navest ćemo samo tri primjera:

- a) "... 'O narode moj', reče (Lut svome narodu), 'eto mojih kćeri, one su vam čiste (*hunna aṭharu lakum*)'..."⁴² Tumačeći ovaj ajet, Al-Qurtūbī (u. 1273) kaže da u njemu nije upotrijebljen elativ/komparativ kojim

se uspoređuje svojstvo, već da je paradigma *af'alu* upotrijebljena da se označi (potpuna) čistoća (zbog čega smo ga preveli na način: "One su vam čiste", a ne: "One su vam čišće"), jer muškarci nisu čisti/dozvoljeni muškarcima, pa se, samim tim, ne mogu po svojstvu čistote uspoređivati sa ženama. On ističe da je upotreba paradigme *af'alu* bez namjere uspoređivanja svojstva raširena u arapskom jeziku, pa se tako, naprimjer, kaže *Allāhu akbaru*, u značenju: Allah je velik.⁴³ Muḥammad Sayyid at-Ṭantāwī (u. 2010), savremeni učenjak i rektor Univerziteta Al-Azhar, kaže da u ovom ajetu paradigma *af'alu*, na koju dolazi riječ *aṭharu*, ne ukazuje na uspoređivanje svojstva (*af'alu at-tafḍīl hunā, wa huwa aṭharu, laysa 'alā bābībī*), odnosno ne znači čišće, već se upotrebljava da na hiperboličan način ukaže na čistotu.⁴⁴

- b) "On je Taj koji iz ničega stvara i On će to ponovo učiniti, to je Njemu lahko (*wa huwa ahwanu 'alayhi*)..."⁴⁵ Učenjaci tvrde da *ahwanu*, iako je svojstvo koje ima elativnu formu, ne ukazuje na stepen svojstva, jer za Allaha ne postoji nešto što je lahko, lakše i najlakše (zbog čega ovaj ajet nije preveden na način: "To je njemu lakše..."). Ovaj ajet naprosto znači da je za Allaha lahko ponovno stvaranje iz ničega. Abū Ḥayyān al-Andalusī (u. 1344), slavni *mufessir* zahirijskog mezheba,

u svom djelu *Tafsīr Al-Baḥr al-muḥīṭ* navodi da su Ibn 'Abbas, 'Abdullāh b. Mas'ūd, dvojica vrlo učenih ashaba, i Ar-Rabī' b. Ḥuṭaym, jedan od poznatih učenjaka iz generacije tabi'ina, smatrali da riječ *ahwanu* znači lahko (*hayyin*).⁴⁶

- c) Pet je ajeta u Kur'anu u kojima se u formi upitne rečenice, za koju je karakteristična retoričnost i u kojima se naglašava govornikova uvjerenost u suprotno od onoga o čemu je u pitanju riječ, govori o "najvećem nasilniku/onome ko čini najveću nepravdu": 1. "Ima li većeg nasilnika od onoga koji brani da se u Allahovim hramovima ime Njegovo spomigne i koji radi na tome da se oni poruše?...";⁴⁷ 2. "... Zar je iko gori od onoga koji skriva istinu znajući da je od Allaha?...";⁴⁸ 3. "Ima li nepravdnijeg od onoga koji o Allahu govori laži ili ne priznaje dokaze Njegove?...";⁴⁹ 4. "I ima li nepravdnijeg od onoga koji, kad se dokazima Gospodara svoga opominje, za njih ne haje, i zaboravlja na posljedice onog što je učinio?...";⁵⁰ 5. "Ima li nepravdnijeg od onoga koji o Allahu govori laži i smatra da je laž istina kada mu ona dolazi?..."⁵¹

Tumačeći ove ajete, spomenuti Abū Ḥayyān će kazati da su svi oni iskazani na hiperboličan način, a njihova poruka je da onaj ko čini spomenuta djela čini veliku nepravdu, bez namjere uspoređivanja ovih djela s drugim djelima.⁵²

⁴¹ Ova tri tumačenja navode i Ibn Ḥaḡar i Al-'Aynī: Ibn Ḥaḡar. *Faḥ al-Bārī*. Tom II, str. 9.; Al-'Aynī. *'Umda al-qārī*. Tom V, str. 14. O superlativu kojim se označava apsolutnost ili visok stepen svojstva, a koji se naziva *apsolutnim superlativom*, v.: Teufik Muftić (1998). *Gramatika arapskoga jezika*. Sarajevo: Ljiljan, str. 423.

⁴² Kur'an, Hūd, 78. Prijevod je autorov.

⁴³ Abū 'Abdullāh Muḥammad b. Aḥmad al-Qurtūbī (1427/2006). *Al-Ġāmi'*

li-ahkām Al-Qur'an. Stručna obrada: 'Abdullāh b. 'Abdulmuḥsin at-Turkī. Dvadeset četiri toma. Muassasa ar-risāla, tom XI, str. 178.

⁴⁴ Muḥammad Sayyid at-Ṭantāwī (1997-1998). *At-Tafsīr al-wasīṭ li-l-Qur'an al-karīm*. Petnaest tomova. Kairo: Dār naḥḍa Miṣr, tom VII, str. 149.

⁴⁵ Kur'an, Ar-Rūm, 27. Prijevod je Kor-kutov.

⁴⁶ Abū Ḥayyān al-Andalusī (1413/1993).

Tafsīr Al-Baḥr al-muḥīṭ. Stručna obrada: 'Ādil Aḥmad 'Abdulmawḡūd i dr. Osam tomova. Bejrut: Dār al-kutub al-'ilmiyya, tom VII, str. 165.

⁴⁷ Kur'an, Al-Baqara, 114.

⁴⁸ Ibid., 140.

⁴⁹ Ibid., Al-An'am, 21.

⁵⁰ Ibid., Al-Kahf, 57.

⁵¹ Ibid., Az-Zumar, 31.

⁵² Abū Ḥayyān. *Tafsīr Al-Baḥr al-muḥīṭ*. Tom I, str. 527.

5. Da li Poslanikove, s.a.v.s., riječi: “Nije naš / nije moj onaj ko...” i “Ne vjeruje onaj ko...” ukazuju da osoba koja postupa na dotični način izlazi iz vjere

U brojnim hadisima nalazimo da se od Poslanika, s.a.v.s., prenosi da je kazao: “Nije naš/nije moj...” i “Ne vjeruje onaj ko...” Navest ćemo nekoliko takvih hadisa.

Od ‘Abdullāha b. Mas’ūda prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Nije naš (*laysa minnā*) onaj ko se udara po obrazima, cijepa otvore košulje (prilikom nesreće) i priziva (svoje saplemenike na osvetu protiv nekog plemena) na paganski način.”⁵³ Od Anasa b. Mālīka prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “... Tako mi Allaha, ja se najviše bojim Allaha i najpobožniji sam, ali ja postim i mrsim, klanjam noću i spavam, i ženim se, pa ko ne slijedi moj sunnet/praksu, nije moj” (*fa-laysa minnī*).⁵⁴ Od Anasa b. Mālīka prenosi se da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Nije naš (*laysa minnā*) ko nije milostiv prema mladima i ko ne poštuje starije.”⁵⁵

Ne znamo ni za jednog učenjaka koji je iz ovih hadisa zaključio da počinilac u hadisima spomenutih grijeha izlazi iz vjere, odnosno da nije vjernik. Komentatori hadiskih zbirki će sintagmu “nije naš” protumačiti na način da ona znači: ne slijedi naš put (*laysa alā tariqatinā*) ili nije poput nas (*laysa mitlanā*), naglašavajući da osoba koja čini spomenute grijeha nije nevjernik. Za ovu priliku bit će dovoljno da citiramo An-Nawawīja, koji kaže: “Značenje sintagme ‘nije

naš’ jeste: nije od onih koji slijede naš put, ne postupa shodno našem znanju i praksi. To je isto kao kada roditelj kaže svom djetetu kada nije zadovoljan nekim njegovim postupkom: ‘Nisi moj’ (*lasta minnī*). Na isti način treba tumačiti sve hadise u kojima se spominje ovaj ili sličan izraz.”⁵⁶ Razlog zbog kojeg se Poslanik, s.a.v.s., izražava na hiperboličan način, kako to Ibn Haġar primjećuje, jeste postizanje retoričkog efekta, odnosno odvratanje onih kojima se obraća od u hadisima spomenutih djela.⁵⁷

Isti je slučaj s nekim od hadisa u kojima stoji izraz “ne vjeruje” ili “nije vjernik”. U njima se, ustvari, na hiperboličan način ukazuje na vrijednost/pogubnost postupaka zbog čijeg (ne) činjenja osoba “ne vjeruje”. Njihovo pravo značenje ustvari jeste: nije pravi vjernik, ne vjeruje potpunim vjerovanjem, ne postupa u skladu s vjerom. Ako izuzmemo haridžije, nismo pronašli da je iko od učenjaka smatrao da izraz “ne vjeruje” u hadisima koje ćemo navesti podrazumijeva da onaj na koga se odnosi postaje nevjernik.

Tako će, naprimjer, Al-Buġārī u potpoglavlju “U vjerovanje spada i da čovjek želi svome bratu isto što i sebi” navesti hadis: “Čovjek ne vjeruje dok ne želi svome bratu isto što i sebi.”⁵⁸ Naslov potpoglavlja aludira da značenje ovog hadisa nije da osoba koja ne želi svome bratu isto što i sebi nije vjernik u smislu da izlazi iz vjere, već u smislu da ne postupa u skladu s vjerom.

Hadis: “Bludnik, dok čini blud, nije vjernik; onaj ko pije alkohol, dok ga pije, nije vjernik; kradljivac, dok krade, nije

vjernik; razbojnik, dok otima, a ljudi zbog toga dižu svoje poglede prema njemu, nije vjernik”, Al-Buġārī navodi u četiri potpoglavlja, i to: “Pljačkanje bez odobrenja vlasnika imovine”,⁵⁹ “O nekonzumiranju alkohola”,⁶⁰ “O kradljivcu dok krade”⁶¹ i “O grijehu bludnika”.⁶² Nijedan od ovih naslova ne sugerira da Poslanikove, s.a.v.s., riječi “nije vjernik” treba shvatiti doslovno. Štaviše, jedno potpoglavlje Al-Buġārī je naslovio: “O tome kakvo je proklinjanje alkoholičara pokuđeno, te da on nije izašao iz vjere”,⁶³ čime je jasno naznačio da osoba zbog konzumiranja alkohola ne prestaje biti vjernik. U tom potpoglavlju naveo je hadise koji idu u prilog tome i u kojima Poslanik, s.a.v.s., o onima koji konzumiraju alkohol govori kao o vjernicima.⁶⁴

Brojni učenjaci su ove hadise protumačili na način da se odnose na manjkavost vjerovanja onoga ko postupa suprotno Poslanikovim, s.a.v.s., smjernicama, a neki od njih će eksplicitno kazati da je u njima upotrijebljena hiperbola. Jedan od njih je Sa’duddīn at-Taftazānī (u. 1390), poznat i po tome što je napisao komentar djela *Al-‘Aqīda An-Nasafiyya*, koji, tumačeći hadis: “Bludnik, dok čini blud, nije vjernik...”, kaže: “U ovom hadisu se na intenzificiran i hiperboličan način iskazuje prezir prema grijesima. Da je to zaista tako, dokaz su ajeti i hadisi u kojima se o grijeshniku govori kao o vjerniku” (*Al-Ĥadīth wārid ‘alā sabīl at-taglīz wa al-mubālāga fi az-zaġr ‘an al-ma’āsī, bi-dalīl al-āyāt wa al-aḥādīth ad-dālla ‘alā anna al-fāsiq mu’min*).⁶⁵

⁵³ *Ṣaḥīḥ Al-Buġārī: Kitāb al-ġanāiz, Bāb laysa minnā man šaqqā al-ġuyūb*, br. 1294.; Ovaj hadis Al-Buġārī bilježi i pod rednim brojevima 1297, 1298 i 3519; *Ṣaḥīḥ Muslim: Kitāb al-īmān, Bāb taḥrīm ḍarb al-ḥudūd wa šaqq al-ġuyūb wa ad-du‘ā’ bi-da‘wa al-ġāhiliyya*, br. 103.; *Ġāmi‘ At-Tirmidī: Kitāb al-ġanāiz, Bāb mā ḡāa fi an-nāby ‘an ḍarb al-ḥudūd wa šaqq al-ġuyūb ‘inda al-mušāba*, br. 999.; *Sunan An-Nasāi: Kitāb al-ġanāiz, Bāb da‘wa al-ġāhiliyya*, br. 1859. An-Nasāi bilježi ovaj hadis i pod rednim brojevima 1861 i 1863; *Sunan Ibn Māġa: Kitāb al-ġanāiz, Bāb mā ḡāa fi an-nāby ‘an ḍarb al-ḥudūd wa šaqq al-ġuyūb*, br. 1584.

⁵⁴ *Ṣaḥīḥ Al-Buġārī: Kitāb an-nikāh, Bāb at-targīb fi an-nikāh*, br. 5063.; *Ṣaḥīḥ Muslim: Kitāb an-nikāh, Bāb istiḥbāb an-nikāh li-man tāqat nafsubū ilayhi...*, br. 1401.; *Sunan An-Nasāi: Kitāb an-nikāh, Bāb an-nāby ‘an at-tabattul*, br. 3217.

⁵⁵ *Ġāmi‘ At-Tirmidī: Abwāb al-birr wa aš-šila, Bāb mā ḡāa fi raḥma aš-šibyān*, br. 2054.

⁵⁶ Yahya b. Šaraf an-Nawawī (1414/1994). *Al-Minhāġ fi šarḥ ‘Ṣaḥīḥ Muslim b. al-Ḥaġġāġ*. Osamnaest tomova. Muassasa Qurṭuba, tom I, str. 158.

⁵⁷ Ibn Haġar. *Faḥ Al-Bārī*. Tom III, str. 195.

⁵⁸ *Ṣaḥīḥ Al-Buġārī: Kitāb al-īmān, Bāb min*

al-īmān an yuḥibba li-aḥibi mā yuḥibbu li-nafsihi, br. 13.

⁵⁹ *Ibid.*, *Kitāb al-maḏālim wa al-ġašb, Bāb an-nubbā bi-ġayri idn šāhibibi*, br. 2475.

⁶⁰ *Ibid.*, *Kitāb al-ḥudūd wa mā yuḥḍaru min al-ḥudūd, Bāb lā yuḥḍaru al-ḥamr*, br. 6772.

⁶¹ *Ibid.*, *Bāb as-sāriq ḥina yasriqu*, br. 6782.

⁶² *Ibid.*, *Bāb itm az-zunā*, br. 6810.

⁶³ *Ibid.*, *Bāb mā yukrabu min la’n šarīb al-ḥamr wa annahū laysa bi-ḥarīġ min al-milla*.

⁶⁴ *Ibid.*, br. 6780-6781.

⁶⁵ Sa’duddīn at-Taftazānī (2000). *Šarḥ ‘Al-‘Aqīda An-Nasafiyya*. Stručna obrada: Muṣtafā Marzūqī. Malapuram: Dār al-ḥudā, str. 89.

Zaključak

Učenjaci nikada nisu dovodili u pitanje Poslanikovu, s.a.v.s., konzi- stentnost u stilu izražavanja. Jedna od karakteristika njegovog stila iz- ražavanja jeste hiperboličnost, od- nosno "pretjerivanje" u opisu odre- đenog svojstva, koje je često u svom govoru koristio kako bi pokrenuo emocije slušalaca, uvjerio ih, skre- nuo njihovu pažnju, a vrlo često i kako bi ih potakao na (ne)činjenje nekog djela. Premda rad ne sadrži sve takve hadise, jer nam i nije bio cilj da ih sve navedemo, reprezen- tativni primjeri pokazuju da je hi- perbola veoma učestala u hadisima.

Kako bi ostvario što veći retri- rički efekt na slušateljstvo i istakao važnost onoga o čemu govori, Po- slanik, s.a.v.s., se nije zadovoljavao nestiliziranim, doslovnim i pukim prenošenjem onoga u šta njego- vi sljedbenici trebaju vjerovati, što trebaju znati i činiti, jer takav go- vor ne ostavlja utjecaj na čovjeka kao što to čini stilogen, "semantički

devijantan" i emocijama nabijen govor. Zbog toga, naprimjer, nije rekao da će Allah u svoj hlad na Sudnjem danu staviti čovjeka koji ne želi da drugi saznaju za milo- stinju koju dijeli, već "čovjeka koji potajno udjeljuje tako da njegova ljevica ne zna šta je udijelila de- snica". Slično tome, za čovjeka koji ne postupa u skladu s vjerom nije rekao da ne postupa ispravno, već da "ne vjeruje" ili da "nije naš" ili, pak, da je "njegov postupak ravan gubljenju porodice i imetka".

Doslovno razumijevanje pojedinih hadisa može dovesti do praksi koje su u potpunom nesuglasju s cjelokupnom konstitutivnom tra- diciojom i načelima izvedenim iz nje. Jedan od takvih hadisa, koji je nesumnjivo iskazan na hiperboli- čan način, jeste hadis koji govori o Poslanikovo, s.a.v.s., "namjeri" da zapali kuće onima koji ne obavlja- ju jacija-namaz u džematu. Poruka ovog hadisa nije da se tjelesno ili imovinski trebaju kazniti oni koji

tako postupaju, već da takvi čine nešto što je veoma loše, pogoto- vo zbog toga što bi došli na namaz kada bi znali da bi iz toga izvukuli neznatnu materijalnu korist.

Hiperbolom se može objasniti i prividna kontradikcija između po- jedinih hadisa. Logički i doslovno gledano, više djela ne mogu ima- ti status najboljeg/najgoreg djela. Međutim, ako hadise u kojima se različita djela navode kao najbolja/ najgora shvatimo na hiperboličan način, odnosno ako ih protumači- mo na način da je Poslanik, s.a.v.s., htio ukazati na vrijednost/pogub- nost određenih postupaka i moti- virati ashabe da nešto čine/ne čine, pritom nemajući namjeru uspore- đivati ta djela s drugim djelima, iz- među tih hadisa ne bi bilo nikakve kontradikcije. Reći za nešto da je najbolje/najgore, a pod tim misli- ti da je veoma dobro/loše ili jedno od najboljih/najgorih, jeste pojava koja je raširena ne samo u arapskom, nego i u drugim jezicima.

Literatura

- Andalusi (Al-), Abū Ḥayyān (1413/1993). *Tafsīr Al-Baḥr al-muḥīṭ*. Stručna obra- da: 'Ādil Aḥmad 'Abdulmawḡūd i dr. Osam tomova. Bejrut: Dār al-kutub al-'ilmiyya.
- 'Asqalānī (Al-), Ibn Ḥaḡar (1407/1986). *Fath Al-Bārī bi-šarḥ "Šaḥīḥ Al-Buḡārī"*. Stručna obrada: Muḥammad Fuād 'Abdulbāqī i dr. Trinaest tomova. Ka- iro: Dār ar-rayān.
- 'Aynī (Al-), Badruddīn (bez godine iz- danja). *Umda al-qārī bi-šarḥ "Šaḥīḥ Al-Buḡārī"*. Dvadeset pet tomova, Bejrut: Dār al-fikr.
- Baḡī (Al-), Abū al-Walīd (1332 po H). *Al-Muntaqā: šarḥ Al-Muwatṭa'*. Osam tomova. Kairo: Dār al-kutub al-islāmī.
- Katnić-Bakaršić, Marina (2001). *Stili- stika*. Sarajevo: Ljiljan.
- Muftić, Teufik (1998). *Gramatika arap- skoga jezika*. Sarajevo: Ljiljan.
- Mujić, Munir (2011). *Tropi i figure u arapskoj stilistici*. Sarajevo: Orijental- ni institut.
- Nawawī (Al-), Yahyā b. Šaraf (1414/1994). *Al-Minhāḡ fi šarḥ "Šaḥīḥ Muslim b. al-Ḥaḡḡāḡ"*. Osamnaest tomova. Muassa- sa Qurṭuba.
- Nawawī (Al-), Yahyā b. Šaraf (bez godi- ne izdanja). *Al-Maḡmū': šarḥ "Al-Mu- ḥaddāb"*. Stručna obrada: Muḥammad Naḡīb al-Muṭī'ī. Dvadeset tri toma. Džeda: Maktaba al-iršād.
- Qaṣṭalānī (Al-), Šihābuddīn (1323 po H). *Iršād as-sārī li-šarḥ "Šaḥīḥ Al-Buḡārī" (wa bi-hāmišibi "Šaḥīḥ Muslim" bi-šarḥ an-Nawawī*. Deset tomova. Būlaq: Al- Maṭba'a al-kubrā al-amīriyya.
- Qurṭubī (Al-), Abū 'Abdu'llāh Muḥammad b. Aḥmad (1427/2006). *Al-Ġāmi' li-ahkām Al-Qur'an*. Struč- na obrada: 'Abdu'llāh b. 'Abdu'lmuḥsin at-Turkī. Dvadeset četiri toma. Mua- ssasa ar-risāla.
- Šaliḥ, Kamāl Husayn Rašīd (2005). *Siyag al-mubālaḡa wa ṭarāiqubā fi Al-Qur'an al-karīm: dirāsa iḡṣāiyya šarfiyya dilāliyya*. Magistarski rad. Nablus: Kulliyya ad-dirāsāt al-'ulyā bi-Ġāmi'a an-naḡāḡ al-waṭaniyya.
- Solar, Milivoj (2007). *Književni leksikon*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Taftazānī (Al-), Sa'duddīn (2000). *Šarḥ "Al-'Aqīda An-Nasafiyya"*. Stručna obrada: Muṣṭafā Marzūqī. Malapu- ram: Dār al-hudā.
- Ṭanṭawī (Al-), Muḥammad Sayyid (1997- 1998). *At-Tafsīr al-wasīṭ li-l-Qur'an al-karīm*. Petnaest tomova. Kairo: Dār nahḡa Mišr.
- Živković, Dragiša (1960). *Teorija književ- nosti* (Udžbenik za gimnazije i srednje škole). Sarajevo: Svjetlost.

Summary

HYPERBOLE IN THE HADITH

By Fadilj Maljoki

This article relates about hyperbole, the figure of speech for exaggeration and its use in the Hadith. The first section offers a definition of the hyperbole along with examples of its use in every day speech as well as examples of its use in the poetic form of expression. The second section is dedicated to the use of hyperbole in the Hadith. We established that in only three of the referent commentaries namely: Al-Buḥārī's *Ṣaḥīḥ*, *Fath Al-Bārī* of Ibn Ḥaḡar al-'Asqalānī (d. 1449.), *Umda al-qārī* of Badruddīn al-'Aynī (d. 1451.) and *Irshād as-sārī* of Shihābuddīn al-Qaṣṭalānī (d. 1517.) – a few hundreds of mentions of hyperbola are given. We also quoted five representative examples of the hadiths which are, according to the opinion of the mentioned commentators, expressed or there is a possibility that they have been expressed in a hyperbolic form. In the third section, we discussed the hadith according to which the Messenger s.w.s. was thinking about burning the houses of those who did not come to attend the *isha salah* in *jama'at*. In the fourth section we analysed those Hadith that make a mention of the best/dearest to Allah te'ala deeds and the worst/the deeds most despised by Allah te'ala. In the final section of this article we analysed those Hadith that use the syntagm: "is not one of us" and "does not believe". All the Hadith were analysed in the light of the given topic, stressing that the literal understanding of these hadith contrasts and contradicts the very spirit and the intentions of Sharia or it brings about a contradiction where it otherwise is not present.

Key words: Hadith, hyperbole, salah in jama'at, the best deed and the worst deed

الموجز

صيغة المبالغة في الأحاديث النبوية

فاضل ماليوكي

يجري الحديث في هذا العمل عن صيغة المبالغة ومدى استخدامها في الأحاديث النبوية. قدمنا في الباب الأول تعريفا للمبالغة وذكرنا أمثلة لاستخدامها في الأحاديث العادية اليومية وفي التعبير الشعري. وخصصنا الباب الثاني لصيغة المبالغة في الأحاديث النبوية، وقد بحثنا في ثلاثة شروح معتمدة لصحيح البخاري، هي: «فتح الباري» لابن حجر العسقلاني (ت ٨٤٤١ م)، «عمدة القاري» لبدر الدين العيني (ت ١٥٤١ م) «إرشاد الساري» لشهاب الدين القسطلاني (ت ٧١٥١)، فوجدنا فيها المئات من صيغة المبالغة، وعرضنا خمسة أمثلة منها في أحاديث قال عنها الشارحون المذكورون إنها جاءت في صيغة المبالغة. وفي الباب الثالث تناولنا الحديث النبوي الذي جاء فيه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم همّ أن ينطلق إلى قوم لا يشهدون صلاة العشاء في المسجد فيحرق عليهم بيوتهم. وفي الباب الرابع تناولنا أحاديث نبوية تذكر أحب الأعمال إلى الله وأبغضها إليه، وكيفية التوفيق بينها. وناقشنا في الباب الأخير من هذا العمل الأحاديث النبوية التي جاءت فيها عبارة: «ليس منا» أو «لا يؤمن». وقد عالجتنا كل هذه الأحاديث النبوية في ضوء الموضوع المحدد، مبينين أن الفهم الحرفي لها يتعارض مع روح الشريعة ومقاصدها، ويحدث تناقضا حيث لا يوجد تناقض. الكلمات الرئيسية: الحديث النبوي، المبالغة، صلاة الجماعة، خير الأعمال وشر الأعمال.